

B3548

PhD ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

**FEMTOSZEKUNDUMOS FÉNYIMPULZUSOK TERJEDÉSÉVEL
KAPCSOLATOS JELENSÉGEK**

**KÜLÖNBSÉGI FREKVENCIA KÉLTÉSE (DFG) AgGaS_2 ÉS
 AgGaSe_2 KRISTÁLYBAN**

írta:

BENKŐ ZSOLT ISTVÁN

Szeged, 1998

I. TUDOMÁNYOS ELŐZMÉNYEK, CÉLKITŰZÉSEK

Értekezésem két részre bontható. Az első részben ultrarövid (femtosekundumos) impulzusok terjedésével kapcsolatosan vizsgálom meg néhány jelenséget (A). A második részben egy nemlineáris optikai jelenséget, a különbségi frekvencia keltést (Difference Frequency Generation=DFG) vizsgálom AgGaS_2 és AgGaSe_2 kristályokban (B).

(A) A femtosekundumos impulzusok előállítása és felhasználása a jelenkori lézerfizika egyik legfontosabb fejezete. A kísérletileg előállított legrövidebb impulzus ideje 5 fs körül van. Előtérbe került az impulzusok torzulásainak vizsgálata. Megvizsgálták, hogy mi történik egy impulzussal, ha áthalad egy prizmán, egy rácson vagy egy lencsén. A prizma és a rács az impulzusfrontot γ szöggel megdönti a fázisfronthoz képest, ami csak az adott optikai elem szögdiszperziójától függ. A lencsén pedig az impulzusfront ívből meghajolva lemarad a fázisfronttól.

Döntött impulzusfrontú fény optikai elemeken történő áthaladásának leírásához szemléletes képet ad a széli hullám elmélet. Ennek létrehozása Thomas Young nevéhez fűződik (1802), de az elméletet Rubinowicz, majd később Miyamoto és Wolf öntötte analitikus alakba. Az elmélet a fényt két részre osztja: a geometriai tagra, ami a direkt megvilágításból származik; és a diffrakciós tagra, ami az elhajlító tárgy széleiről kiinduló hullámokból ered. A végső képet a geometriai és a diffrakciós tag interferenciája hozza létre.

A Talbot csíkokat 1837-ben fedezte fel H. F. Talbot. A jelenség lényege, hogy fehér fény spektrumában interferencia csíkok láthatók, ha a nyalábnak azt a felét, amelyik a spektrum vörös oldalán van, egy vékony üveglemezen engedjük át. A jelenség nem jön létre, ha az üveglemezt a nyaláb másik felébe helyezzük.

(B) Környezetvédelmi mérések végrehajtásához, illetve szabad gyökök kutatásához felerősödött az igény egy megfelelően nagy teljesítményű, keskeny sávzélességű, lehetőleg széles sávban folyamatosan hangolható, a közép-infravörös spektrális tartományon (2-15 μm) működő lézerszerű fényforrás iránt. Az ezen a tartományon működő eddigi eszközök vagy csak a tartomány kis részét fedték le, vagy nem voltak széles sávban hangolhatók, vagy nem voltak folyamatosan hangolhatók, ezen felül rendszerint kriogenikus hőmérsékletet igényeltek. A különbségi frekvencia keltés (Difference Frequency Generation=DFG) egy jó alternatíva lehet. Megfelelő nemlineáris kristályokkal és megfelelő látható lézerekkel elérhető a kívánt tulajdonságú infravörös sugárzás. A nemlineáris optikai jelenség létrehozásához szükség van az energia- és impulzummegmaradás kielégítéséhez, azaz teljesülnie kell az ún. fázisillesztési feltételeknek. A legjobban kihasználható, a legkevésbé érzékeny beállítások egyike a kollineáris, 90° -os I típusú fázisillesztés. (A két bemenő és a létrejövő harmadik nyaláb is egy irányban halad, a kristály optikai tengelyére merőlegesen. A legmagasabb frekvenciájú nyaláb extraordinárius, a másik kettő ordinárius.) Tulajdonságaik alapján két kristály lett kiválasztva: AgGaS_2 és AgGaSe_2 .

Kutatásaim célja volt, hogy

- kimérjem az impulzusfront dőlését prizmán történő áthaladás után, s pontosítsam az irodalomban lévő előző mérési eredményeket,
- megvizsgáljam egy femtoszekundumos impulzus áthaladását résen, illetve kör alakú nyíláson,
- a Talbot csíkok keletkezésére teljes értékű magyarázatot adjak,
- meghatározom az AgGaS_2 kristály nemlineáris együtthatóját,
- meghatározom elméletileg és kísérletileg a fázisillesztési karakterisztikáját,

- létrehozok egy DFG-n alapuló infravörös lézerspektrométert,
- megvizsgálom az AgGaSe_2 kristály alkalmasságát DFG szempontjából.

II. A VIZSGÁLATOK MÓDSZEREI

Prizma által létrehozott impulzusfront dőlés kiméréséhez egy Michelson interferométert használtam, aminek az egyik karjában mikroctolóra volt szerelve a tükör, s így alkalmassá vált repülési-ido interferometriai mérésekre. Az elrendezést egy N_2 -lézerrel (6 ns, 337.1 nm) gerjesztett ráccsal hangolható festéklézer (~3 ns) világította ki. Az impulzus koherencia ideje (hullámhossztól függően) 133-200 fs volt. A keletkezett interferencia képet ernyőn figyeltem meg. A mérés pontossága 30 fs körül volt.

Döntött impulzusfrontú fehér fény résen való áthaladásának méréséhez egy goniométert használtam. A goniométer kollimátora szolgáltatja a térben koherens nyalábot, a goniométer asztalán helyezkedett el az impulzusfront döntését végző prizma. A goniométertől független rögzítésű, a prizma után közvetlenül elhelyezett résen történő elhajlást a goniométer távcsövével figyeltem meg.

Talbot csíkok vizsgálatához egy fehér fényforrás fényét egy egyeneslátású prizmán keresztül egy ernyőre vetítettem. Az így nyert spektrumot mikroszkóp fedőlemezzel félig eltakart kördiafragmákon keresztül figyeltem meg.

AgGaS_2 kristály nemlineáris együtthatójának meghatározásához a spontán parametrikus emissziót (Spontaneous Parametric Emission=SPE) használtam fel. A kristály $4 \times 4 \times 20 \text{ mm}^3$ méretű volt, a bemenetén antireflexiós bevonat volt a 600-900 nm-es tartományra, a kimenetén pedig a $3.8\text{-}9.1 \mu\text{m}$ -es tartományra. Egy Coherent gyártmányú 20 W-os Ar-ion lézer pumpált két Coherent ringlézert (egy számítógépes kontrollal rendelkező 899-29-et és egy 699-21-et). A lézerek teljesítményét Coherent gyártmányú teljesítménymérővel mértem,

a SPE jelét pedig egy RCA C 31034 A jelű, szárazjég hűtésű, 2 inch-es aktív területű PMT-vel. A 30 Hz-es fényszaggató és a PMT jelét egy lock-in erősítőn keresztül oszcilloszkópra vezettem. A lézerek hullámhosszának mérésére a beépített, 200 MHz abszolút pontosságú wavemeter-t illetve egy monokromátort használtam. Ezeken kívül interferenciás, levágó és szűrkeszűrőket, polarizáció rotátort, polarizációs nyalábosztó kockát, 10 cm fókuszu lencsét tartalmazott az elrendezés.

A DFG kísérletekhez az előző eszközök nagy részét használtam, de a monokromátor helyett egy 500 MHz abszolút pontosságú Michelson wavemeter, a PMT helyett kettő, folyékony N_2 hűtésű HgCdTe infravörös detektor volt. Ezen kívül Ge-szűrő, ZnSe nyalábosztó, egy 25 cm fókuszu üveg- és egy 10 cm fókuszu BaF_2 lencse volt felhasználva.

Az adatfeldolgozást és a modellezéseket, saját írású programokat is felhasználva, számítógépen végeztem.

III. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. Nagy pontossággal kimértem egy rövid impulzus impulzusfrontjának torzulását prizmán történő áthaladás után, egyszerű kísérleti eszközök használatával [T1]. A teljes mérési tartományon (12-13 ps) a mérési hibán (30 fs) belül az impulzusfront torzulása dőlésnek bizonyult, és pontosan megegyezett az elméletileg megjósolttal.

2. Megvizsgáltam egy döntött impulzusfrontú femtoszekundumos impulzus áthaladását résen. A jelenséget a szélihullám-elmélet alapján modelleztem, a Fraunhofer-féle elhajlási elmélet alapján kiszámoltam [T4]. Mindkét elméleti módszer azt jósolta, hogy az interferencia csíkok láthatósági maximuma és az intenzitás maximuma az impulzusfront dőlésének szögével megegyező mértékben szétválék. Az impulzusokat fehér fénnel helyettesítve, a jelenséget kimértem [T4], és az elméletileg megjósolt értékkel megegyezőnek találtam.

3. Megvizsgáltam a szélhullám-elmélet és a Fraunhofer-féle elmélet alapján is egy döntött impulzusfrontú femtoszekundumos impulzus áthaladását kör alakú nyíláson. Megállapítottam, hogy ha döntött impulzusfrontú fénnel végzünk diffrakciós kísérletet, akkor a diffrakciós képen megfigyelhető az impulzusfront dőlésével megegyező szétválás az Airy-féle elhajlási gyűrűk láthatósági maximuma és az intenzitás maximuma között.
4. Kétféleképpen is magyarázatot adtam a Talbot csíkok kialakulására: a döntött impulzusfrontok modelljét, illetve a monokromatikus komponensek összegének modelljét felhasználva. A döntött impulzusfrontok modelljét felhasználó magyarázat saját eredményem, a monokromatikus komponensek összegét felhasználó magyarázat pedig egy továbbfejlesztett változat. Ezen kívül bemutattam egy eddig még nem közölt kísérleti elrendezést.
5. Meghatároztam az ezüst-tiogallát (AgGaS_2) kristály nemlineáris együthathóját ($d_{36} = 31 \pm 5 \text{ pm/V}$) és a frekvenciafüggetlen Miller-féle deltát ($\delta_{36} = 0.23 \pm 0.04 \text{ pm/V}$) [T2].
6. Elméletileg és kísérletileg is megvizsgáltam különbségi frekvencia keltését (DFG) AgGaS_2 kristályban: kiszámoltam és kimértem a 90° -os I típusú fázisillesztési görbéket több különböző hőmérsékleten és az elmélet és a gyakorlat között viszonylag jó egyezést találtam [T3].
7. Kiszámoltam a DFG infravörös teljesítményét és összevettem a mért értékekkel. Nagyon jónak tekinthető hatásokkal, az elméletileg kiszámolt érték kb. 1/6-át mértem [T3].
8. Összeállítottam egy DFG-n alapuló infravörös lézerspektrométert, amellyel az NH_3 molekula 1177 cm^{-1} körüli ν_2 sávját pontosan kimértem (a berendezés feloldóképessége sokkal nagyobb volt, mint a vonalszélesség) [T3].
9. Megvizsgáltam egy csak szilárdtest alapú infravörös lézerspektrométer megépítésének lehetőségét ezüst-gallium-szelenid (AgGaSe_2) kristályban történő DFG-vel [T5]. Az elméleti számításaim szerint ez megvalósítható mind kollineáris, 90° -os I típusú, mind pedig kollineáris, kritikus (szög hangolású) fázisillesztéssel.

IV. AZ ÉRTEKEZÉS ALAPJÁT KÉPEZŐ KÖZLEMÉNYEK

- T1. Zs. Benkó, Z. Gogolák, Zs. Bor and G. Szabó:
Pulse Front Distorsion Measurements in Prisms Measured by Time-of-Flight Interferometry
Experimentelle Technik der Physik, Vol. 39 (1991), No. 4/5, pp. 447-449
- T2. P. Canarelli, Z. Benko, R. Curl, F. K. Tittel
Measurement of Nonlinear Coefficient and Phase Matching Characteristics of AgGaS₂
IEEE J. Quant. Electron., Vol. 9 (1992), No. 1, pp. 52-55
- T3. P. Canarelli, Z. Benko, R. Curl, F. K. Tittel
A Continuous Wave Infrared Laser Spectrometer Based on Difference Frequency Generation in AgGaS₂ for High Resolution Spectroscopy
J. Opt. Soc. Am. B, Vol. 28 (1992), No. 2, pp. 197-202
- T4. Z. L. Horváth, Zs. Benkó, A. P. Kovács, H. A. Hazim, Zs. Bor:
Propagation of femtosecond pulses through lenses, gratings and slits
Optical Engineering, Vol. 32 (1993), No. 10, pp. 2491-2500
- T5. Ulrich Simon, Zsolt Benko, Markus W. Sigrist, Robert F. Curl, and Frank K. Tittel:
Design considerations of an infrared spectrometer based on difference-frequency generation in AgGaSe₂
Applied Optics, Vol. 32 (1993), No. 33, pp. 6650-6655